

Aureli Augustini

Sermo de prouidentia dei

[1] Ex huius apostolicae, fratres, occasione lectionis quam modo, cum legeretur, audistis, ubi ait beatissimus apostolus Paulus: *Existimas autem hoc, o homo, qui iudicas eos qui talia agunt et facis ea, quoniam tu effugies iudicium Dei?* et cetera quae ad hoc pertinentia consequuntur, admonet nos dominus de prouidentia sua, qua rebus humanis curam dignatur impendere, quantum ipse donat aliquid disputare.

Hanc enim plerique homines negant, dum intuentur quaedam multa et magna in hac uita et conuersatione mortalium uelut inconsultis casibus fieri, et quia ipsi eorum causas atque ordinem non ualent adsequi, non ea putant ad Dei gubernantis consilium pertinere sed quadam fortuita temeritate contingere.

Quorum multorum illud unum est, de quo sanctus apostolus in lectione ista cogitationibus occurrit humanis, eorum scilicet qui dicunt : ‘Si Deus curaret hominum uitam, nullo modo sceleratos atque impios sineret uiuere.’ Ita cum eis displicet quod impij uiuunt, impietatem aduersus Deum ipsi loquuntur.

Quibus apostolica doctrina respondens: *Existimas, inquit, hoc, o homo, qui iudicas eos qui talia agunt et facis ea, quoniam tu effugies iudicium Dei? An diuitias benignitatis et patientiae eius et longanimitatis contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad paenitentiam te adducit? Secundum autem duritiam cordis tui et cor impaenitens, thesaurizas tibi iram in die irae et reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua.*

Quomodo ergo Deo nulla de humanis rebus est cura, *qui reddet unicuique secundum opera sua?*

[2] Sed qui Deum res humanas curare non credunt, procul dubio nec apostolis credunt nec ullis eloquiis litterisque diuinis quae hoc praecipue multumque commendant. Quaerendum ergo ab eis unde opinentur Dei prouidentiam ab humanis rebus alienam.

‘Quia omne,’ inquiunt, ‘quod prouidentia gubernatur, ordinatum oportet esse atque dispositum. Quid est autem,’ aiunt, ‘inordinatius et perturbatius rebus humanis, ubi plerumque mali tanta felicitate praepollent, ut insuper etiam dominentur bonis, boni uero miseria conteruntur et malis subditi esse coguntur?’

Si ergo propter hoc prouidentiam Dei negant, oportet eius prouidentiam fateantur, cum bonos uideamus excellere diuitiis honoribus potestatibus, malos autem illorum iure ac dominatione cohiberi. Hic enim certe humanarum rerum ordo integer et pulcher apparet.

‘Non,’ inquit, ‘nam si hoc peraeque ac semper esset, tunc res humanas ordinatissimas fateremur.

‘Itemque si omnes malos cerneremur esse felices, omnes autem bonos malorum seruos doloribus obsessos opibus destitutos, etiam hic cuiusdam ordinis nonnulla constantia nos moueret atque admoneret ut crederemus malos ista uisibili felicitate pollere, quia inuisibili, quae in animo est, multo meliore ac firmiore priuati sunt, bonos autem ideo ista exteriori non frui, quod multo excellentius intrinsecus sint beati, eorumque gaudium, quod nunc spe immortalitatis accenditur, transactis aerumnarum asperitatibus adimpleri.

‘Nunc uero,’ inquit, ‘cum in hac uita perturbate atque permixte quidam optimi pessimis, quidam pessimi optimis antecellant, haec ipsa inconstantia nullum ordinem pandit, nullam Dei curam de humanis rebus ostendit.’

[3] Quibus respondemus eosque, si tamen aliquid aduersus praesumptionem patienter audiunt, admonemus ut infirmitatem sui sensus pietate prius nutriant, qua perscrutandis Dei consiliis idonei fieri per spiritum eius imperitis uiribus possent, seque ad Dei curam pertinuisse arbitrentur, ut homines essent, atque inde quodam quasi gradu facto in altiora conscendant, ubi, quantum ualent, intellegant pertinere ad Deum quales esse debeamus, ad quem pertinuit ut essemus.

Certe enim si hoc mouet, ut negent gubernari diuina prouidentia res humanas, quod eas inordinatas et quodammodo turbidas cernunt, ipsum prius hominem non praetereant

neque abiectum calcatumque pertranseant nec seipsis praetermissis in alia temere iudicanda festinent, sed in se paululum remorentur ac seipsos aliquanto diligentius inspicere non dedignentur et uideant etiam in tanta labe uitiorum quantus sit in eis ordo naturae.

[4] Primum quod homo ex anima constat et corpore et inuisibili potiore substantia subiectam uisibilem mouet, nempe naturale imperium, quod est anima praedita, et naturale seruitium, quod est caro subdita, praeclari ordinis pulchritudinem monstrant. In anima porro quod naturae excellentia ratio ualeat plurimum et ceteris eius partibus praestat, quid aliud quam ordo clarescit?

Nemo enim est ita libidinibus deditus qui dubitet quid respondeat, si interrogetur utrum sit melius quod temeraria cupiditate fertur, an quod ratione atque consilio gubernatur; ac per hoc et quisquis imprudenter, non rationabiliter, uiuit, respondet tamen quid horum sit melius, etsi non actione correctus, certe interrogatione commonitus. Itaque nec in homine qui peruersos mores gerit uox ordinis perit, cum uitium natura redarguit.

[5] Corpus quoque ipsum quam mirabili ordinatione in uniuersa sua mole disposita membra contineat, quis sufficiente cogitatione consideret?

Quis dignis laudibus praedicet caput humeris interpositum et tamquam ceteris membris eminentius honorandum reliquo

corpori sicut uehiculo superpositum,

in quo isti conspicui sensus, locis propriis sedibusque distincti, uelut in altiore specula pro custodia salutis inuigilant, et quae foris aguntur uel forinsecus ingeruntur seu laeta seu tristia interiori menti in quodam suo secretario de omnibus iudicanti tamquam ministri alacres nuntiant. Oculi enim nuntiandis formis atque coloribus, aures sonis et uocibus, nares odoribus, fauces saporibus seruiunt. Tactus autem tamquam generalis sensus per corpus diffunditur uniuersum, sed a capite sumit etiam ipse principium.

Subsequuntur manus sub capite collocatae, habiles ad operanda necessaria, inferenda utilia, repellenda contraria; deinde pectus et uenter uelut arcae quaedam dorso adfiguntur opposito, quibus uitalia uiscera, quoniam periculose tanguntur, inclusa portantur. Vltimi pedes subiciuntur ferendis omnibus mouenturque migrandis.

[6] Iam uero quem non delectet intendere, ut in opere suo magis magisque miretur artificem, quemadmodum sit non solum saluti et utilitati, uerum etiam dignitati decorique consultum ?

Paria paribus bina membra respondent, sicut oculi, aures, iugalia, scapulae, manus, latera, pedes, ipsi denique in manibus et pedibus digiti. Hinc atque inde singulis singuli atque omnes omnibus debita et reddita parilitate conueniunt, atque ut agnoscatur expressius non tantum incolumitatis, uerum et

pulchritudinis habitam fuisse rationem, mamillarum congruentia geminarum etiam non lactaturum uirile pectus ornatur. Ea uero quae singula creata sunt mediis constituta sunt locis, ne in una parte posita aliam partem debita honestate fraudarent, sicut caput et collum et in ipso capite nasus atque os, umbilicus in uentre et cetera inferius (quae sicut Deus condenda statuit prouidendo, ita homo haberet loquenda laudando, nisi ea fecisset pudenda peccando).

Iam illud quis uelit, cum animo occurrit, silentio praeterire quod interiora corporis, quamuis miris rationibus ordinata sint, tamen, quia cogitantur honestius quam uidentur, cutis tegmine creator operuit? Nam quoniam cognita quidem miratur intellectus, sed nudata horret aspectus, et utilitati ut essent et dignitati, prospectum est ut laterent atque in eis considerandis mentium sic exerceatur adtentio ut oculorum offensio uitaretur.

[7] Haec institutio rationalis animantis, haec ordinatio animae dominantis carnisque seruiantis, mentis et Spiritus, capitis et corporis inuisibilisque naturae, cognitionis et operis, intellectus, sensus et motus, memoriae receptaculum, scientiae documentum, uoluntatis arbitrium, usus ornatusque membrorum et totum quo homo homo est, quem nisi Deum habere posset auctorem?

An quia excepta mente rationali, excepta etiam corporis erecta statura, qua homines admonerentur in caelum etiam corda sustollere, inuenitur ordinis dispositio etiam in anima

et corpore pecoris, ideo negandus est creator esse hominis? Immo etiam propterea magis est agnoscendus unus atque idem Deus et hominis creator et pecoris.

Neque enim esset qualiscumque uita alicubi facta, si non eam fecisset uita non facta. Nec in corpusculis animantium quorumque gignendis quamlibet minutissimis et extremis, uel etiam innumerabilium lignorum et herbarum seminibus, radicibus, roboribus, ramis, foliis, floribus, fructibus ex occultis naturae sinibus ordo tam manifestus existeret, nisi creante illo cuius magnifica et, si dici potest, omnifica sapientia, continens in se tamquam in arte positas mutabilium uisibiliumque rerum immutabiles inuisibilesque rationes, *adtingit*, sicut scriptum est, *adtingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suauiter*.

Quae cum ita sint cumque in terrenis omnibus rebus res humanas sicut ipsos homines non dubitemus excellere, qua tandem stultitia Dei prouidentiam negamus in magnis, quam miramur in paruis, nisi forte sine ullo iudicio relinquere uitas hominum, qui tanta sollertia facit atque ordinat definitam numerositatem contemptibilium capillorum, intellegamus!

Igitur uel sine ulla dubitatione credamus hoc quod perturbatum et inordinatum uidetur in rebus humanis non omnino nullius, sed potius altioris consilii esse, diuini maiorisque ordinis quam ut possit a nostra exiguitate comprehendi.

[8] Hinc enim maxime credendum est quod pietas praedi-

cat, manifestum futurum esse iudicium, quia nunc uidemus humanas felicitates et clades indiscrete bonis et malis uelut sine ullo iudicio esse communes, cum Dei iustitia, cuius sic eminent in rebus exiguis prouidentia, nullo modo relinquat sine ullo iudicio passim fluitare maiora.

Quid autem maius est non solum in ista humana uerum etiam in angelica creatura, quam ut mali iusta miseria puniantur, boni uero beatitudine perfruantur?

Quod ergo nunc malo homini quasi bene est, occulta poena est, felicitas falsa. Quod autem homini bono male est, non praemium pietati negatur, sed ad maiora praemia patientia pietatis augetur. Item quod aliquando et in hac uita malo homini male est, aut emendatio est aut afflictio peccatorum. Quando autem bono homini bene est, non est illius supernae patriae certissimum gaudium, sed huius periculosae peregrinationis qualecumque solacium.

Haec atque huius modi si cogitaret infidelis impietas, in gubernandis et ordinandis rebus humanis diuinam prouidentiam non negaret nec in suis tenebrosis et mortiferis uiribus contra lumen et uitam sapientiae perduraret.

[9] Vos autem, fratres carissimi, qui iam credidistis in Christum, ne sitis iugum ducentes cum infidelibus, existimando Deum non curare quemadmodum homines uiuant, qui curat ut non solum homines uerum etiam pecudes, pisces, uolucres habeant unde uiuant.

Neque enim sic accipiendum est quod ait apostolus de bubus non esse curam Deo, ut existimemus ad Dei prouidentiam non pertinere ut animalia nascantur atque pascantur, cum dominus Iesus apertissimis huiuscemodi exemplis hominum increpet uel excitet fidem, ut uideant *uolatilia caeli* quomodo pascat et *fenum agri* quomodo uestiat, et inde credant quod suorum seruorum uictum uestitumque non neglegat.

Sed ideo dixit apostolus: ‘Neque enim de bubus cura est Deo,’ ne id quod scriptum est: ‘*Boui trituranti* os non infrenabis’ propter boues dictum, non propter homines putaremus. Nulla ergo cura fuit Deo in sancta scriptura praecepta dare hominibus, quomodo sua iumenta tractarent; non autem cura Deo nulla est in rerum natura, ut animalia cuncta nascantur et sibi congruis escis alantur.

[10] Sed stultos et infideles, qui res humanas Deum non curare contendunt, quia in bonis hominum et malis nullum possunt ordinem reperire, ad naturae miracula consideranda mittamus.

Diuina quippe eloquia quomodo uera esse credit qui diuina esse non credit? Illud ergo adtendat homo infidelis, quod dicere non potest ab hominibus institutum, ne Deum neget rebus humanis ordinem dare, qui docuit apiculam cellas fauorum tam mirabiliter ordinare.

Ipsi certe homini quis dedit inordinatis rebus offendi et rerum

ordine delectari? Nonne hoc in suae animae natura inuenit, quam sibi ipse non fecit? Nam quare ordine non inuento in rebus humanis Deum res humanas gubernare non credit, nisi quia rebus inordinatis ordinatas praeponere naturaliter nouit? Ergone homo iudicat ordinationem potius quam perturbationem operibus conuenire diuinis, et Deus ordinatum iudicium non habet de hominibus uniuersis, qui ordinis sensum creauit in singulis?

Habet plane, habet. Non dubitet pietas, etsi non comprehendit infirmitas. Opera fabrorum ea nempe laudamus quae inspicere possumus, mechanicorum autem stupemus et nisi aperta atque monstrata fuerint, eos impossibilia potuisse miramur.

Cur ergo de iudiciis Dei tam temere iudicamus et diuini operis ordinem, ubi non potuerimus uidere, festinamus negare, laudantes prouidentiam creatoris in arborum foliis et eam putantes non esse in rebus humanis, nec potius inuestigabiliter et latenter ordinem rerum humanarum currere credimus, quem uel immensum comprehendere uel occultum inspicere non ualemus?

Sed rerum diuinitus institutarum ordines manifesti, ex quibus conciantur occulti, feriunt etiam oculos impiorum.

[11] Nos autem praeter ista conspicua quae caelo terraque cernuntur, habemus in fide certissimum indicium quo res humanas ad Dei curam pertinere noscamus, ita ut hoc nobis

non solum negare, uerum etiam dubitare fas non sit: ipsum scilicet Christum Iesum dominum nostrum, *qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominum factus et habitu inuentus ut homo; humiliauit semetipsum factus oboediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

Quomodo ergo ad Dei curam non pertinet homo, propter quem Dei filius factus est homo? Quomodo Deus non curat hominum uitam, pro quibus Dei filius pertulit mortem?

Quomodo non ordinat, quamuis eos non faciat, etiam mores malorum, quando per ipsos malos passus est Christus, quod ualeret ad instituendos mores bonorum? Quomodo non prouidenter utitur etiam peccatis impiorum, quando per illa pius sanguis in remissionem fusus est peccatorum?

Quomodo infidelibus supplicia non retribuet, qui propterea fideles liberat ne retribuat? Quomodo fidelibus non reddet fidei praemium, pro quibus sustinuit etiam crucis opprobrium? Quomodo bona et mala non erunt aeterna quae dabit iudicaturus, qui bona et mala temporalia contemni docuit iudicatus?

Non solum igitur quod curet Deus res humanas, sed quantum curet, nullum est maius certiusque documentum quam hominis Christi euentia nascentis, patientia morientis, potentia resurgentis.

[12] Nam et in rerum aliarum conditione et gubernatione procul dubio prouidentia eius apparet, sine qua nullum folium labitur, nullum germen emittitur, sed nusquam sic apparet quantum diligit hominem, quam ubi fecit hominem per quem fecit hominem, et mori uoluit uita ut uiueret qui perdidit uitam, et eum per quem daturus est praemium ipsius praemii fecit exemplum, hoc *magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est gentibus, creditum est in mundo, adsumptum est in gloria.*

Ab ipso exordio generis humani quousque fieret futurum praenuntiatum est per spiritum Dei, et adhuc infideles respondent – loquuntur iniquitatem! – res humanas non pertinere ad curam Dei.

Sed nos dono Dei, non nostris mentis tribuentes quod, cum essemus *natura filii irae sicut ceteri*, non utique natura (sicuti est postea sua iniquitate uitata), facti sumus filii misericordiae, discreti a ceteris, non natura, non lege, sed gratia,

non intueamur infideles de Dei prouidentia quae falsa dicant, sed uera laboremus ut audiant, oremus ut credant.